משנה · אחרונים · הון עשיר · סדר נזיקין

הון עשיר על משנה בבא בתרא

רבי עמנואל חי ריקי

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

הון עשיר על משנה בבא בתרא

רבי עמנואל חי ריקי

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/הון-עשיר-על-משנה-בבא-בתרא/
הקובץ נוצר ב־20 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
משנה א 4
משנה ב 4
משנה ה 4
משנה ו 4
פרק ב 5
משנה א 5
משנה ג 6
משנה ד 6
משנה ה 10
משנה ו 10
משנה ז 10
משנה ט 11
משנה יא 11
פרק ג 11
משנה א 11
משנה ב 11
משנה ה 11
פרק ד 12
משנה ב 12
משנה ט 12
פרק ה 12
משנה ג 12
משנה ה 13
משנה ח 13
משנה ט 14
משנה יא 14
פרק ו 15
משנה א 15
פרק ז 15
משנה ב 15
משנה ד 15
פרק ח 17
משנה א 17
משנה ב 17
משנה ה 17
משנה ז 17
פרק ט 17
משנה ד 17
משנה ה 18
משנה ז 18
משנה י 18
פרק י 18
משנה א 18
משנה ז 18
משנה ח 19

פרק א

משנה א
בבא בתרא

זה נותן שלשה וזה נותן וכו'. כתב התי"ט בשם התוספות (ב. ד"ה בגויל) דלא קאמר בגויל ששה טפחים, כדי שלא נטעה לומר ששה לכל אחד, ע"כ. ונראה לע"ד דאי מטעם זה לבד היה יכול לקצר נמי לשונו באמור בגויל נותנים בין שניהם הששה טפחים, ובגזית חמשה, בכפיסין ארבעה, בלבנים שלשה. והא דלא קתני הכי אלא פירט זה נותן וזה נותן, נראה דקמ"ל דאם יפול זה הכתל וכבר בנו שני השותפים כל אחד בחצירו בתים עד שלא נשאר בחצרם עם מקום הכתל שיעור שיהיה בו דין חלוקה, דלא אמרינן על מקום הכתל גוד או אגוד הואיל ואין בו שיעור חצר, ויעכבו זה את זה מלחלקו, אלא הרי הוא כחלוקה ועומד מתחילה, כי זה נותן מחלקו וזה נותן מחלקו.
ואפשר דמשום זה הוצרך לשנות בסיפא המקום והאבנים של שניהם, דמלתא דפשיטא הוא דהא שניהם נתנוהו, ועל האבנים כבר תירצו בש"ס (דף ד.) כמ"ש הר"ב דקמ"ל דאע"ג וכו', אבל על המקום לא פירשו כלום, והתוספות (ב. ד"ה לפיכך) כתבו דאגב אבנים נשנה. ולע"ד הא קמ"ל דשל שניהם הוא כלומר חציו לזה וחציו לזה, ואינו חשוב כחצר השותפין שאין בו דין חלוקה, הואיל ובעת שחלקו חצר זה שאין בו דין חלוקה היה אף המקום הזה בכלל. ואל תתמה שהוצרך התנא לאשמועינן זה, שהרי בגובה הכותל מאחר שנפל יכול לחזור בו, כמ"ש התי"ט במשנה ד' ד"ה כותל:

משנה ב
לפיכך אם נפל וכו' המקום וכו'. אין בידי טעם לזה אלא דנקט ליה משום סירכא דמשנה א':

משנה ה
לא כל העיירות ראויות לחומה. וכ"ש לדלתים ובריח, משום הכי לא הוצרך למתניי בפירוש:

משנה ו
תשעה חצאי קבין. סירכא דת"ק נקט משום הכי לא קתני ארבע קבין וחצי:

ולא את הטלית. שנאו בין הדברים המחוברים סמוך לשובך, לרמוז דאם נשתתפו בשובך בדבר המיטלטל כטלית דהיינו היונים, שלא יחלוקו כשאין שניהם רוצים אלא אם כן יש בהם כדי לזה וכדי לזה, דהיינו שישאר לכל אחד מהשותפים שיעור לקיום המין דהיינו לפחות זוג אחד של יונים זכר ונקבה, דומיא דידיה דהוא דבר המיטלטל (ובענין) [ובעינן] שיהיה בו כדי לזה וכדי לזה:

פרק ב

משנה א

ואת הסלעים וכו' וסד בסיד. בנוסח המשנה דבבלי ודירושלמי גרסינן בהך סיפא או סד בסיד, וליכא למימר דטעות נפל בספרים שהרי ה"ג בירושלמי בפירקין (ה"א ג:) לא יחפור וכו', כיני מתניתא וסד בסיד, אם סד בסיד כל שהוא אם לא סד בסיד שלשה טפחים, מהדא מרחיקין את הגפת והזבל והמלח והסיד והסלעים מכתל חבירו שלשה טפחים או סד בסיד, ע"כ. ואין ספק דטעות נפל בספרים וצ"ל כיני מתניתא או סד בסיד, שהרי מפרש ואזיל ומוכיח שאו זה או זה דיו, וזה מוכיח אותו מסיפא כדקאמר מהדא וכו', הרי מפורש דאו בפירוש גרסינן בסיפא. ותמהני מהתוספות (דף יז. ד"ה וסד בסיד) שכתבו התי"ט דלא רצה לגרוס אותו.

והא דלא ערבינהו התנא לפי דברי הירושלמי דחולק אבבלי וס"ל דאף ברישא או או קתני, י"ל מן הטעם עצמו שכתב הבבלי (דף יט.) דרישא הוי בהזיקא דמ(מ)[ת]ונא וסיפא בהזיקא דהבלא, ושאין זה הכרח לפרש ברישא וסד אי לאו דאית ליה ראיה מפורשת מברייתא אחרת כמבואר בש"ס דהוי דינא הכי, והירושלמי לא סלה"ו כאותה ברייתא, ואפשר משום דהיא יחידאה דתניא ר' יהודה אומר וכו', וס"ל לירושלמי דתנא דידן פליג עליו, ומה"ט לא הביא הירושלמי לברייתא זו כלל. ומה שהקשו התוספות (יז. שם) דאי גרסינן או בסיפא בפירוש, הוה ליה לתלמודא לפשוט הבעיא דרישא הוי וסד דווקא, מדלא תנן או כמו בסיפא. מלשון הירושלמי מוכח דאין זה הכרח, שהרי אדרבא הם פירשו לרישא דומיא דסיפא באו, משום שכן דרך התנא לפעמים לסתום דבורו ברישא והדר פרושי קמפרש יותר בסיפא, ולסתימתו דרישא היינו יכולים ליתן טעם ולומר דרצה לרמוז לנו אף אם היה האמת כפי הירושלמי דאו או קתני דמ"מ ההיזק השנוי ברישא הוא היזק גדול יותר מדסיפא, והראיה דסתם דבורו והראה לנו לכאורה דתרתי בעינן, באמרו וסד אע"פי שאין כוונתו כך, משא"כ בסיפא דקתני או סד בפירוש. ונפקא מינא לידע חילוק זה להקל או להחמיר בעניינים אחרים הדומים לאלו שאינם מפורשים

במשנה, וא"א לומר דלא הוי ההיזק הראשון חמור, שהרי תלמודא דידן פירשוהו בפירוש כפשוטו דהוי לחומרא דתרתי בעינן משא"כ בסיפא:

משנה ג

לא יפתח. דרך מעמידי חנות לפתוח הפתח לר"ה, כדי להראות את מלאכתם וירגילו בני אדם לבא אצלם לקנות, משום הכי קתני לשון פתיחה:

ולא רפת בקר. אינו בכלל חנות, משום הכי נשנה בפני עצמו. ועוד מפני שהוא משונה שלא התירו בו ביין, משא"כ בחנות:

מקול הנכנסים. איכא תרתי לרעותא קול ממש ורבוי הדרך, משא"כ בפטיש ורחים דסיפא שאין שם אלא קול לבד, משום הכי לא מצי (לממש) [למחות], כן נלע"ד. והתי"ט כתב בשם המפרשים דטעמא דפטיש ורחים, הוא משום דלא אתא מחמת אחרים אלא מחמת עצמו:

משנה ד

ומלמטן. כתב התי"ט בשם המגיד (ה' שכנים פ"ז ה"א) ויש מי שכתב, דדוקא כשלא הרחיק את הכתל אלא כדינו, אבל אם הרחיק ריחוק גדול, אם הגביה כותלו ארבע אמות מחלונו של זה כ"ש שיראה שם להדיא, ע"כ. ואני שמעתי ולא אבין מאי כ"ש איכא מחמת הגובה, דבשלמא מחמת הריחוק האמת אתו שיכול להציץ יותר בתוך ביתו מכשהוא קרוב, וזה מבואר במופת:

והוא כי גלוי וידוע שדרך ראית בת עין לדבר הנראה הוא בענין זה, ששני קוים יוצאים מן הבת עין, ומגבילים הדבר הנראה אחד מכאן ואחד מכאן, עד שכל חוש הראות מתפשט בשטח משולש שתושבתו הוא דבר הנראה, וזוית המקביל התושבת הוא הבת עין, ושני זויות התושבת הם שני קצות הדבר הנראה עם השני קוים שמכאן ומכאן כזה נקודת א' היא הבת עין, וקו כב"ל הוא דבר הנראה, וקו אג"כ וקו אח"ל הם השני קוים היוצאים מהבת עין ונוגעים אחד מכאן ואחד מכאן לקו כב"ל שהוא דבר הנראה, ולכן כשתתן מסך כנגד העין בהיותו קרוב אליו מונע חוש הראות מלראות דבר גדול יותר מהמסך, כגון בצורה זו שלפנינו שקו ה"ו הוא מסך מבדיל בין נקודת א' לקו כב"ל. והנה עינינו רואות שקו ה"ו קטון מקו כב"ל, שהרי השני קוים המגבילים הזויות של הבת עין שהוא נקודת א', פוגעים זה בזה בנקודה אחת בבת עין, ומשם מתרחבים והולכים עד הגיעם אל הדבר הנראה אחד מכאן ואחד מכאן, ושם הוא תכלית הרוחב שביניהם באותו מקום שבין הדבר הנראה לעין הרואה. נמצא שכל שהוא מקביל לדבר הנראה ברחוק שוה בין שני הקוים האלו, אף אם הולך מקו לקו כמוהו, כגון קו זה של ה"ו הנה

הוא קצר ממנו, שהרי ממנו ולפנים האויר שבין הקוים לעולם מתקצר והולך עד שכלה לנקודה. הרי מבואר שקו ה"ו הקטון מסך מבדיל בין נקודת א' בת עין הרואה, לקו כב"ל הנראה גדול ממנו, מונע חוש הראות מלראותו, שהרי אינו מניח מקום לחוש הראות לעבור תוך המשולש המגביל אותו דבר הנראה, להיותו נוגע בשני הקוים אע"ג דקטן הוא, בהיותו עומד ביניהם במקום הקצר:

אבל אם יהיה קו זה הקטון עומד מרחוק יותר מן העין, במקום שהמשולש הוא רחב יותר מארכו, עד שלא יוכל ליגע בשני הקוים שמכאן ומכאן, כאשר אתה רואה בצורה שלפניך בקו ז"ח אשר הוא גדול כקו ה"ו, ולהיותו עומד בין שני הקוים במקום רחב יותר מקו ה"ו, מניח מקום פנוי מכאן ומכאן לעבור חוש הראות, ולא ימנע חוש הראות מלראות קו כב"ל הנראה אלא באמצעיתו באורך כל ארכו ומעט יותר כפי ערך רחוק מסך זה הקטון ממנו, לפי ששני קוי חוש הראות המגבילים המסך הקטון הזה העומד באויר המשולש משני קצותיו, מתרחבים הם ממנו ולמטה כדרך המשולש, ונמצא לפי זה שבהגיעם למטה על קו כב"ל הנראה הם רחוקים זה מזה יותר ממה שיהיו רחוקים בהיותם פוגעים משני קצות הקו ז"ח מסך קטון כקו ה"ו, ולכן אותו החלק של קו כב"ל העומד ביניהם ונוגע בשניהם הוא גדול מקו ז"ח, וכל אותו החלק הוא הנסתר מחוש הראות מחמת קו ז"ח, אבל שני קצותיו שהם מכאן ומכאן חוץ לשני הקוים האלה המגבילים המסך הקטן, הם נראים, שאין מסך הקטן עומד כנגדם, ולכסותם יצטרך מסך גדול יותר ההולך מקו לקו באותו מקום הרחב כגון קו ט"י, ופשוט הוא:

ודע כי מה שאנו אומרים שחוש העין מתפשט בדרך משולש, לאו דווקא הוא שיהיה כל המשולש קוים ישרים, שאם יהיה הדבר הנראה דבר עגול או בצורה אחרת כמו כן, יהיה תושבת המשלש הזה כמו כן, שהרי הוא דבר הנראה כזה או כזה כלל העולה, כל דבר הנראה הן קטן הן גדול העומד כנגד הבת עין, הוא תושבת המשולש באיזה צורה שיהיה. אבל הקוים היוצאים מהבת עין לעולם לא ישתנה צורתם כי לעולם יהיו קוים ישרים, שאין חוש הראות מתפשט לא בעגול כזה או בעקום כזה אלא צורה כזו או כזו או כיוצא בה, אינה נעשת אלא משני ראיות או יותר כפי הענין. ואף אם נראה שאדם רואה כלי עשוי כזה או כיוצא בו כלו בבת אחת, לא משום זה נאמר שיהיו קוי הראייה עקומה, כי בראית הכלי רואה האויר שסביבו עד מקום שעינו מגיע שלא יהיה שם מסך מבדיל, ותהיה כל אויר הראיה כמו כן במשולש ובתוכו צורת הכלי זה כזה ואם ירצה לראות צורת כלי זה מבפנים, א"א שיראנו כלו בראיה אחת אם לא שיהיה פיו רחב וירחיקנו מבת עינו קצת עד שיהיה כלו כתושבת לפני קוי הראיה היוצאים מעיניו כזה

כי לעולם קוי הראיה ישרים הם, וגם שלא יהיה קעירות הכלי גדול עד שיצא ממשולש הנעשה משני קוי הראיה בהכנסם בפי הכלי אם יתארכו עד הגיעם כנגדו כזה שאם יהיה כן, כל אשר יצא חוצה מקוי הראיה לא יוכל לראות בראיה זו, ואין להאריך יותר בזה השרש כי הרוצה לראות יראה בעינו שהאמת כן הוא. וכל זה שאנו מדברים הוא בעצם קוי הראיה, כי במה שמתפשט מהם אפשר להיות באיזו צורה שיהיה, אבל אינה ראיה עצמית ואין כחה ככח עצם קו הראיה, וכמבואר בספרי משנת חסידים סדר זרעים מסכת אורות הנקודים פ"א:

ועתה נראה איך הוא אמת שהאדם יציץ מן החלונות של חבירו יותר בהיותו רחוק מבהיותו קרוב, ונביט בצורה זו שלפנינו וזו היא הא' היא הבית, ב' הוא קרקעית הבית, ושם בקרקעיתו בנקודת צ' עומד עליו כותל הבית שבו החלון שגבהו מג' ועד ד', וכנגדו עומד הכתל ה' וגבהו עד ק', ועליו עומדים שני אנשים בשני קצות עביו, אחד בסמוך לבית והוא ז', ואחר בקצה הרחוק והוא ו' ובבת עינו של זה הוא בנקודת ח'. ושל האחר הקרוב אל הבית הוא כמו כן באותו הגובה אלא שהוא קרוב אל הבית יותר ממנו והוא בנקודת ט', ויהיו שני קוי הראיה שלו הנכנסים דרך החלון אחת בראשו ואחת בתחתיתו, כי יותר מזה א"א להם להתרחב כדי להכנס בתוך הבית, כי הכותל שלמעלה ושלמטה מן החלון מעכבן, וקו הראיה העליון שלו הוא רשום באותיות טלגע"ש, והתחתון (ש)[ט]מפ"ד[ת]. ושני קוי הראיה של העומד רחוק ממנו בנקודת ח', הם העליון חיג"נר, והתחתון חכז"סת:

והנך רואה בעיניך איך תושבת המשולש הנעשה מקוי הראיה של העומד בנקודת ח' הרחוקה מהבית, תופס כל קרקעית הבית חוץ ממה שיש בארץ מצ' ועד ת' שהוא דבר מועט, כי בת' מתחיל תושבתו והולך עד נקודת ך' סוף הקרקעית. ותושבת המשולש הנעשה מקוי הראיה של העומד בנקודת ט' הקרובה אל הבית יותר מנקודת ח', אינה תופסת בקרקעית הבית כי אם מצ' ועד ב', שהוא פחות מהתושבת האחרת שכמעט היתה תופסת כל הבית בתחתיתו. הרי מבואר לך בחוש הראות איך הראיה הבאה מרחוק מקום, מתפשטת בתוך הבית יותר מהבאה בקרוב:

וכאשר ראינו אותו בעין הראות, כך נראה אותו בעין השכל בחכמת המכאניקה והחשבון שאין לה הונאה כחוש הראות, ובא חשבון והסתכל בצורה הזאת העשויה במדה הראויה לה במדות הגיאוגרפיאה, וזו היא:

והנה קרקעית הבית הוא חמשה אמות, והאויר שבינו לכתל אמה אחת, ועובי הכתל ארבע אמות, וגובה הכתל שלשה אמות, וגובה האדם העומד עליו עד בבת עינו שלשה

אמות, וגובה הבית ששה אמות - כותל הבית עד החלון מלמטה אמה אחת, גובה החלון שני אמות, וגובה הכותל שעל החלון עד תקרת הבית שלשה אמות. וכל האמות האלו הם רשומים באותיות מרובעות כאשר אתה רואה בעיניך, וכבר ידעת שאין קוי הראיה מתפשטים כי אם ביושר, ואם יבדיל מסך ביניהם אינם מתפשטים בעקום לראות מה שאחר המסך כמו שרשמתי לעיל:

והלא כבר ידענו שמהבת עין העומדת על הכתל בקצה הרחוק מן הבית עד הארץ, יש שם ששה אמות. ומתכלית עובי הכתל הזה למטה עד סוף קרקעית הבית, יש שם עשרה אמות. והנה הקו העליון היוצא מהבת עין הרחוק נכנס בבית דרך החלון ונוגע בעובי המשקוף מידי עברו, כי משם ולמעלה הכתל מעכבו מלהכנס. והנה כתל זה שבו החלון הוא רחוק מסוף עובי הכתל שעליו עומד הבת עין הזה הרחוק ה' אמות, נמצא שזה הקו בגובה שלשה אמות יורד ומתרחק ממקום שיצא ברוחב חמשה אמות, נמצא שמתרחק ממקומו בכל גובה אמה, אמה ושני שלישים. ולפיכך בהכנסו בתוך הבית דרך החלון עד הגיעו אל קרקעית הבית שיש שם שלשה אמות, יתרחק מהכתל שבו החלון חמשה אמות ויגיע עד סוף קרקעית הבית, כי זה הוא ערכו לפי ערך תחילת רחוקו מקו היושר בתחילת התפשטותו:

ועל דרך זה צא וחשוב כניסת הקו האחר הנוגע בעובי אסקופת החלון בהכנסו בתוך הבית, ותמצא שבהגיעו לקרקעית הבית יהיה רחוק מהכתל שבו החלון אמה אחד, נמצא שזה הרואה מרחוק מגביל בין שני קוי הראיה שלו ארבע אמות מקרקע הבית, משא"כ הרואה מקרוב שאינו מגביל בין שני קוי הראיה שלו מקרקע הבית כי אם ארבעה חומשי אמה, צא וחשוב על הדרך שחשבת בקוי הראיה של הרחוק ותמצא כי כן הוא דווקא:

ולא בלבד דבקרקעיתו רואה הרחוק יותר מן הקרוב, אלא אפילו כל ראיתו בתוך הבית היא יתרה ממנו, כי אויר חלק המשולש הנעשה מקוי הרא(ו)יה שלו, עודף על האויר של חלק המשולש הנעשה מקוי הראיה של הקרוב בתוך הבית, וזה נראה אותו במופת חותך על פי חכמת ההנדסה:

והוא כי קו א"ב מכתל הבית שהוא ג' אמות, עומד על קו א"ג שהוא ה' אמות בזוית נצב, וקו עליון של ראית הרחוק מהחלון ולפנים שהוא קו ב"ג הוא מיתרם. נמצא שאויר משלש זה הוא חצי מרובע שארכו ה' ורחבו ג' ששטחו שבעה אמות וחצי, וכשתוציא מאויר זה חצי מרובע של אמה על אמה, כי כן קו התחתון של ראית הרחוק מהחלון ולפנים שהוא קו ד"ה, הוא מיתר משלש נצב הזוית, הנעשה מהכתל שתחת החלון שהוא אמה והוא קו ד"א, וקרקעית הבית שהוא גם כן אמה והוא קו א"ה שיהיה שטח

משולש זה שהוא חצי מרובע של אמה על אמה חצי אמה ישאר מה שבתוך המשלש הגדול הנעשה מהרחוק בתוך הבית שבעה אמות, כי החצי הנותר שאמרנו יוצא חוצה ממשולש קוי הראיה שלו שבתוך הבית:

וכי תחשוב על דרך זה אויר חלק המשלש שבתוך הבית הנעשה מהקרוב, תמצא אוירו חצי מרובע של אמה על שלש שהוא אמה וחצי, וכאשר תוציא ממנו מה שחוצה לו שהוא חצי מרובע שלש אמה על חומש אמה, ישאר מה שבתוכו אמה וארבע עשיריות אמה, דוק ותשכח כי כן הוא. הרי מבואר שהרחוק רואה בתוך הבית יותר מהקרוב, בהיותם עומדים במקום גבוה שוה לשניהם:

אבל אמת הוא, שאותו העומד מרחוק אינו רואה בבירור הדבר הנראה כמו שרואה אותה העומד על עמדו יותר קרוב ממנו, מפני שניצוץ הראות של העומד מרחוק מתפשט יותר מהעומד בקרוב, שניצוץ ראותו עומד במקום צר וכחו גדול, משא"כ ניצוץ הראות של העומד מרחוק שתש כחו מפני רוב התפשטותו:

אבל בהיותם עומדים במקום יותר גבוה אין ספק שיתמעט ראותם, שאם נניח דרך משל שיהיו עומדים שבעה אמות גבוהים מן הארץ במקום היותם ששה, נמצא שהרחוק במקום ארבע אמות אינו רואה בקרקעית הבית כי אם שלשה אמות פחות אחד מי"ב באמה, והקרוב לא יראה בקרקעית הבית כי אם חצי אמה ואחד מי"ב באמה, וכאשר תעמוד לחשבון בדרך הנ"ל תראה בפירוש שהאמת אתי, ולכן קשה על הרב המגיד שכתב להפך:

משנה ה

מרחיקין את השובך מן העיר חמשים אמה. לפי מה שכתב התי"ט בשם התוספות (כג. ד"ה מרחיקין) נראה דבעיר דשייך בו דין מגרש והוא בא"י קאי, ואי הכי הוא ליכא לאוקמי אלא בשובך העשויה במחילה כמ"ש בסוף ערכין ע"ש כי הארכתי, וגם הוכחתי דבכל עיירות איירינן, והכי מסתבר מדלא הקשו בש"ס ותיפוק ליה משום דאין עושין מגרש עיר, ולישנ[י](ו) הב"ע בשובך העשוי במחילה:

משנה ו

שניהם יחלוקו. להוציא המוצא, תנא שניהם:

משנה ז

ובחרוב ובשקמה. בלשון זה קתני ליה בכולי מכלתין, ומן הראוי היה לשנות והחרוב והשקמה, אלא מפני שאף אלו הם נכללים בתיבת האילן הנזכרת ברישא, שאף אלו אילן הם ואינם מלתא אחריתי, קתני הכי. ופירושו הכי הוא, מרחיקין האילן מן העיר וכו',

וכאשר איירינן בחרוב ובשקמה כלומר ובהיותו אילן זה חרוב ושקמה וכו', והכי יש לפרש כל כה"ג:

ספק זה קדם ספק זה קדם. מדלא קתני סתם ספק איזה קדם, אלא פירש ספק זה קדם ספק זה קדם, נראה דקמ"ל דדוקא כשהספק שקול אז קוצץ מיד, אבל אם הספק קרוב לודאי שהאילן קדם, אין מחייבין אותו לקוץ מיד, אלא נותנים לו זמן לברר הדבר קודם שיקצצנו:

משנה ט

חוץ ממערבה. התי"ט האריך כאן על מקום הארון, ואני הארכתי בספרי מעשה חושב שחברתי על מלאכת המשכן ע"ש בפירוש פיסקא ז' בפרק ח':

משנה יא

ספק זה קדם וספק זה קדם. הכא נמי יש לדקדק כמו במשנה ז' ולומר דאם הספק קרוב לודאי שהבור קדם הואיל ונותן דמים יקוץ:

פרק ג

משנה א

כנס את תבואתו. של כרם, כן כתב הר"ב. והוא האילן הראשון שנמנה בקרא (דברים ח, ח) סמוך לארץ הראשון, ומסק את זיתיו. והוא האילן הראשון שנמנה סמוך לארץ השני (שם). וכנס את קייצו. הם התאנים, והם רחוקים מן הארץ (שם) יותר מן הראשונים שאמרנו. ומפני שפירות אלו מחזיקים את הארץ ביד מי שהיא, שנאם כסדר סמיכתם לארץ. והתי"ט כתב טעמים אחרים לסדר זה:

משנה ב

היה ביהודה והחזיק בגליל וכו'. אבל שיהיה באחת משני ארצות אלו והחזיק בעבר הירדן או איפכא לא שכיח כל כך, משום הכי דלגו התנא, אע"ג דברישא נזכר אחר ביהודה. ובמשנה ב' פ"ט דשבו[י]עית כתבתי למה נשנה עבר הירדן בין יהודה לגליל:

משנה ה

היה מעמיד בהמה וכו'. פתח במאי דסליק, משום דלהיות לו חזקה צריך להוסיף על מה שעשה ואין לו חזקה:

ורחים. כיון דברחיא דידא איירינן כמ"ש התי"ט, אתי שפיר דלא נשנו קודם התנור, דאין דרך רחיא דידא להשתמש בהם לטחון חיטים או כיוצא בהם לעשות פת, אלא טוחנים

בהם לבשלם שאינם צריכים להיות קמח דק, או טוחנים בהם סממנים אחרים שאין להם צורך לתנור אחר טחינתם:

פרק ד

משנה ב

ולא את הבור ולא את הדות. תמהני מהתי"ט שהכריע כפירוש הרשב"ם (סד. ד"ה בחפירה וד"ה בבנין) שכתב דבור היינו בחפירה וגם דות, אלא שהדות הוא עשוי בבנין אבנים סביב משא"כ בור שהוא קרקע קשה ומחזיק מים מעצמו. ממה שכתב הרמב"ם בפכ"ה מהלכות מכירה (ה"ב) ולא את הבור החפור בקרקע ולא את הדות הבנוי בבור, ע"כ. דהלא הוא בעצמו כתב בתחילת הדבור שאף הרמב"ם פירש כפירוש הר"ב דדות היינו בנין ע"ג קרקע ממש, ולמה לו להרמב"ם לחזור בו בחבורו ממ"ש בפירושו, שלשון המשנה מוכיח פירושו דקתני אע"פ שכתב לו עומקא ורומא, ואי כולהו בחפירה מאי האי דקמ"לן מתניתין בהזכירו אף רומא, דמ"ש התי"ט בשם המגיד (שם) דרומא קאי אולא את הגג דמשנה א', ודעת התוספות (סד. ד"ה ואי) נמי הוא דקאי אף הגג, מלתא דדחיקא היא ורש"י חולק עליהם. ומלישנא דמתניתין נראה דהאמת עם רש"י דלא קאי אלא אבור ודות הסמוכים ליה, וכן פשטא דתלמודא בדף ס"ג ע"א וס"ד ע"ב מתישב יותר לפירוש רש"י. ולכן מוכח שדות הוא בנין דשייך בו רומא והוא מפני שנבנה ע"ג קרקע, אלא שלפי דברי הר"ב הוא בנין בפני עצמו, ולדברי הרמב"ם בחבורו נכלל בו אף החוליא שסביב הבור למעלה, וזהו אמרו ולא את הדות הבנוי בבור. או אפשר דס"ל להרמב"ם דדוקא דות שע"ג הבור לא מכר לו הואיל ואף הבור עצמו אינו מכור, אבל דות שלא בבור כחדר שבבית חשוב ומכור הוא, וכן משמע ממה שכתב בפירושו והביאו התי"ט בד"ה אע"פי וז"ל, לפי שלא יועיל עומקא ורומא אלא להקנות מה שהוא נראה על הארץ או מה שעל הגג, ע"כ. והדות נמי נראה על הארץ אלא דשל בור כבור חשוב:

משנה ט

בין חרבין בין ישובין. לגבי הנותן מתנה ודומיו הוו לא זו אף זו:

פרק ה

משנה ג

המוכר את החמור מכר את הסייח. להיות כי לשון חמור הוא זכר, לא ניחא ליה לתנא לשנות בנה, וגם בנו לא רצה לשנות להיות שם זה מורה אף על הנקבה, והכא בנקבה

דווקא איירינן כמ"ש הר"ב, משום הכי שנאו התנא על שם עצמו באמרו מכר את הסייח. משא"כ בפרה דהשם והלשון מורה על הנקבה, משום הכי ניחא ליה למנקט בנה, דיש בו רבותא בלשון זה דאע"פי שהוא בנה אינו נמכר עמה. ובחמור נמי יש בו רבותא שאע"פי שיש לבנו שם בפני עצמו נמכר עמו. והתי"ט כתב טעם אחר לדקדוק לשון זה, ושבעים פנים לתורה. אבל זה מתיישב יותר להיותו מורה מה בענינו ממש:

משנה ה

מכר את הקנה. נראה דקרא לראה בשם קנה (עי' רע"ב), לרמוז דאם מכר לו את הקנה מכר לו את הראה, כי זה שמה אשר יקראו לה, ובזה נתישבה הרגשת התי"ט:

משנה ח

הרכינה ומיצה וכו'. התוספות (פז: ד"ה והתנן) תמהו על מאי דתנן בפרקא בתרא דתרומות (מ"ח) הרכינה ומיצה הרי זו תרומה, דאמאי הוי תרומה מאחר דהמדות של חולין שמדד להוציא מהן התרומה היו כמו כן בלא הרכינה ומיצה. ופירוש דבריהם הוא שזה המיצוי היה לו להיות טבל ולא תרומה, כי בכל המדות שמדד עד עתה לא נשאר לתרום עליהם כי אם על המצוי הזה הנשאר במדה הזאת מהמדה ראשונה ועד עתה, דנמצא שכל מדות הטבל שמדד קודם תרומה זאת היו חסרים המצוי הזה אשר היה משלים לכל מדה ומדה ולעולם לא יצא מהמדה, וכמו כן המדה הזאת שהיא תרומה עליהם מן הדין צריכה להיות חסרה כל המצוי הזה, ולפי זה לא היה לו להיות המצוי הזה תרומה כי אם טבל כבראשונה.

ובזה נחה הרגשת התי"ט עליהם שכתב דלא עמד על דעתם, ז"ל: דהא דשל חולין בלא הרכינה ומיצה הם, מ"מ נשארו ביד ישראל ואיה התרומה שעליהם, ע"כ. ועל מה שהרגיש עליהם, דמאן לימא לן דבישראל המודד לתרום איירינן, דדלמא דבתרומה שביד כהן היא מתניתא, ע"כ. י"ל דלשון המשנה הביאם לכך, דתנן (תרומות שם) המערה מכד לכד ונטף שלש טפין נותן לתוכה חולין והדר אמר הרכינה ומיצה הרי זו תרומה, ואי הוי סיפא דומיא דרישא דבכהן המודד משמע הל"ל הרכינה ומיצה אינו נותן לתוכה חולין, אבל מדאמר הרי זו תרומה נראה שהמצוי הזה מחדש נעשה תרומה אבל מעיקרא לא היה תרומה, ואין זה אלא בישראל המודד כמ"ש התוספות, דקמ"ל מתניתין דאפילו בכה"ג יש לו למצוי דין תרומה וכ"ש בכהן המודד תרומה שכבר היה לו מתחילה לשמן הזה הנמצה דין תרומה, ומשום הכי לא קתני דומיא דרישא אינו נותן לתוכה חולין, וכמו כן לא קתני עדיין הוא תרומה דהכי הל"ל אם אמת היה הדבר הזה דמתניתין בכהן המודד תרומה איירי, אלא קתני הרי זו תרומה דמשמע עתה נעשת תרומה מה שלא

היתה מתחילה. ובריש נקט המשנה לישנא דמשתמע אפילו לכהן המודד תרומה, לרבותא דאפילו בכי האי גוונא שכבר היה לאותו הנדבק בדופני הכלי שם תרומה, כשהטיף שלש טיפין אינו חושש לו ונותן לתוכה חולין, וכ"ש בישראל המודד לתרום דאיכא למימר דלא חל שם תרומה עליו מעולם, כי לא כיוון להקדיש כי אם היוצא מהכלי דומיא דשאר המדות של חולין ולא הנשאר דבוק בדופניו:

משנה ט

בזמן שהצלוחית ביד התנוק ומדד החנוני לתוכה. לאחרים, בעודה ביד התנוק, כנל"עד:

משנה יא

אמר רשב"ג בד"א וכו'. משום דאדברן[י] ת"ק קאי באמרו בד"א, קתני אמר אע"ג דפליג, כמ"ש כלל זה בכמה דוכתי. ובזה נחה הרגשה שהרגיש התי"ט, אמאי פסק הרמב"ם דלא כותיה, הואיל ומלשון המשנה דתנן אמר נראה דלא פליג:

אחד לעשרה. אחד מעשרה לא קתני אלא אחד לעשרה, ובזה החסרון מובן כמ"ש התי"ט, והא דלא קתני בפירוש אחד ממאה והיה מקצר לשונו בזה יותר, י"ל דרמז לנו שאפילו בדבר מועט נותן לו את גירומיו לפי חשבון, דלא תימא דהוי דומיא דהכרע במקום שנהגו להכריע שעל דבר מועט שהוא פחות מליטרא אינו נותן לו הכרע, אלא אפילו לא הגיע למנין המאה נותן לו את גירומיו. והתי"ט נתן טעם אחר לחסרון זה, אבל אינו עולה ללח כמ"ש אלא ליבש, האמת אתו שאם היה אומר אחד משני מאות היה מאריך, אבל מ"מ לא טריחא ליה מלתא לתנא לשנות אחד מעשרה לעשרים שהם תיבות בלתי שוות כמו באחד מעשרה לעשרה שהם שוות ממש, וא"כ אפוא ליתני בפירוש אחד מעשרה לעשרים, אלא די"ל דתני סיפא דומיא דרישא. אחר כתבי זה ראיתי לבעל התוס' (פח: ד"ה אחד מעשרה) שהקשו קושיא זו, והוא שהקשו אמאי לא תנן אחד ממאה, ותירצו הפך ממ"ש והוא דקמ"ל מתניתין דדוקא בעשרה לטרין מתחייב ליתן לו גירומיו ולא בפחות מכאן, והכי מסתבר מדהזכיר התנא סכום הלטרין כי לעשרה בלמד הוא סכום הלטרין, משא"כ אי הוה תנן אחד ממאה דלא ידענו באיזה מין משקל איירינן. ודוק:

פרק ו

משנה א

רשב"ג אומר וכו'. כתב הר"ב דכלה רשב"ג וחסורי מחסרא. ואין שום דוחק בחסרון זה שהרי דברי רשב"ג לא נזכרו כלל ברישא להפך, אלא אדרבא מדיוקא דרישא שמעינן ממש כדבריו כמ"ש הר"ב וכ"כ רש"י, ולכן אין החסרון הזה צריך שום טעם:

פרק ז

משנה ב

אם אמר הן חסר הן יתר וכו'. החילוק שרצה לחלק התי"ט בשם התוספות (קד. ד"ה אלא לאו) והרא"ש (שם), בד"ה אם אמר וכו', כדי שלא תקשה משנה זו אמתניתין דלעיל דטרשין (עי' דף קג.). לא ידעתי מי הכריחו לזה, שהרי מעצמו הוא חלוק, דטעמא דלעיל הוא מפני שאין אדם רוצה ליתן מעותיו על מקום אחד ויהיה נראה כשנים ושלשה מקומות (שם) והאי טעמא לא שייך כשחסר ממש מגוף הקרקע כמו הכא:

משנה ד

משמנין ביניהם וכו'. כתב התי"ט בד"ה חציה וכו'. שלשון הרמב"ם בפירושו אינו מובן לו כלל, ע"כ. ומה מאד תמהני מהרב הגדול הזה העוקר הרים בפלפולו שישפיל עצמו באמור שאינו מובן אצלו לשון זה של הרמ"בם בפירושו, מאחר שכבר פשוט אצלו לשונו שבחבורו. דלע"ד הדבר פשוט מאד להבינו, והטה אזנך ושמע המשל אשר אמשול לך בלשונו שבחבורו ותראה בעיניך איך הוא ההפך מלשונו שבפירושו, וז"ל בפ' כ"א מהל' מכירה (הכ"ב) האומר לחבירו חצי שדה אני מוכר לך שמין כמה שוה כל השדה ונותן לו מן הכחוש שבה מה ששוה חצי הדמים של כל השדה, וכן אם אמר לו חציה בדרום אני מוכר לך שמין דמי כלה ונותן לו בדרומה חצי כל הדמים, עכ"ל. והמשל בזה אם השדה כלה הוא מאה אמה ושוה נ"ח דינרים, ומצד דרום שבו יש בו שלשים אמה ששוים שלשים דינרים, נמצאו היות השבעים אחרים שוים הכ"ח אחרים, וחצי דמי כל השדה הם תשעה ועשרים, ולכן לוקח הלוקח כל השבעים אמה הרעים ואמה אחת מהשלשים בכ"ט דינרים. דכי אמר לו חצי שדה אמרינן דלא על הקרקע קאי אלא אמה ששוה חצי דמי כל השדה, וזה יקחנו מהרע שבו. וכן אם אמר לו חציה בדרום אמרינן דלא קאי אקרקע אלא אחצי דמי כל השדה, אלא שהכא רשם לו מקום ואמר לו ששווי זה החצי יקח אותו בקרקע שבצד דרום, ולהיות אותו צד עדית שכל אמה שוה דינר, נותן לו תשע[ה](ים) ועשרים אמות ממנו בתשעה ועשרים דינרים, שהוא מה ששוה חצי דמי

כל השדה. אבל בפירושו פירש להפך מזה, וז"ל: משמנין, הוא שידעו כמה שוה כל השדה, וכמה דמים ראוי לחצי השדה במדה מן הכחוש שבה, והוא נותן ללוקח. כגון שיהיה מדת השדה מאה אמה, ויהיה בה מקום שמדתו ל' אמה שוה ל' דינרין, ימשח לו (ג') [נ'] אמה מן השבעים ויתן לו כ' דינרין. ואם פסק עמו ברוח ובאותו הרוח על דרך משל היו אלו השלשים אמה השמנים, ימשח לו מאותן השלשים תשעה ועשרים בתשעה ועשרים דינרים שהוא חצי חבל, והבין זה, עכ"ל.

ונראה דס"ל בפירושו דמספקא לן אי חצי שדה אקרקע קאי או אחצי דמי שויו קאי, ולכן אנו מיפין כח המוכר המוחזק בכל האפשר, והוא כי ידענו כי רוצה אדם בקב עידית מתשעה קבין של זבורית, ולכן כשלא סיים לו מקום אין אנו מוציאין מיד המוכר אפי' אמה אחת של עידית, אלא אמרינן דחצי דקאמר אקרקע קאי, ונותן לו חצי שדה מן הזבורית במה ששוה, ולהיות כי כל השדה של מאה אמה שוה נ"ח דינרים ושלשים מהם לבד שוים שלשים, נמצאו היות השבעים של זבורית שוים כ"ח, וכשנוציא מהם שיעור חצי השדה שהוא נ' אמה וניתן אותם ללוקח, יתחייב הלוקח על פי ערך זה ליתן עשרים דינרים, וישאר כל העידית ביד המוכר בל' דינרים ועשרים מן הזבורית בשמנה דינרים כי זה הוא ערכו ממש, וכן פרע לו המוכר הנ' שקבל כל עשרים בשמונה דינרים, והחשבון פשוט הוא כי שני פעמים עשרים הם ארבעים והם ששה עשר דינרים, והעשרה להשלים הנ' והם חצי מהעשרים שווים ארבע דינרים, הרי עשרים דינרים. אבל כשסיים לו המקום ובאותו מקום יש בו העידית, אז ליפות כח המוכר שלא יצא כל העדית מתחת ידו לא מוקמינן חצי אקרקע כבראשונה, ושיתחייב ליתן לו כל העדית שבאותו מקום שסיים לו ועוד עשרים אמה מן הזבורית להשלים הנ' אמה שהוא חצי השדה. אלא אמרינן דחצי דקאמר אדמי כל השדה קאי שיתן לו מה ששוה חצי דמיו מצד דרום, ולהיותו כן אינו חייב ליתן לו כי אם תשעה ועשרים אמות מהעידית שבדרום, שכך פירט לו בתשעה ועשרים דינרים שהם חצי שווי דמי כל השדה, ובענין זה ישאר ביד המוכר עוד אמה של עדית מלבד כל הזבורית. כלל העולה הלוקח שהוא מוציא מחבירו המוכר עליו להביא ראיה, ובלאו הכי המוכר המוחזק על העליונה, זו היא סברת הרמב"ם בפירושו לע"ד ופשוט הוא:

והוא מקבל עליו. פי' הר"ב הלוקח, וכן פסק רמב"ם. והכי מסתברא דלא כמו שפירש הרש"בם (קז: ד"ה ומקבל עליו) המוכר, דאי הכי ה"לל ונוטל חציה בדרום ומקום הגדר וכו': **וכמה הוא חריץ וכו'**. מ"ש הר"ב טפח, הוא בעומק. ומתניתין ברוחב כמ"ש הרמ"בם, והתנא לא חש לאשמועינן כי אם הרוחב הלוקח מקום בשדה הלוקח משא"כ העומק:

פרק ח

משנה א

ואלו נוחלין ומנחילין. ביתור זה רמז לנו התנא ירושת האבי אבות לבני בנים וכל כיוצא בזה וכן איפכא, דלא תנן במתניתין כדי שלא להאריך הרבה, והיינו דתנן ואלו בויו מוסיף על הראשונים, כי האבי אבות הם ראשונים לאב:

האיש את אמו. דומה לאיש את אשתו דאינו יורשה בקבר (דף קיד:), כן כתב התי"ט. משום הכי שנאו בלשון זה ולא קתני הבן את אמו והבעל את אשתו, כדקתני סיפא האשה את בעלה. ולפי זה בבא דהאשה את בניה וכו' לא נצרכה אלא לשנות כולי גווני הנזכרים ברישא, והתי"ט תפס לו דרך אחרת:

משנה ב

וכל יוצאי ירכו. בנ"א וכן בנוסח המשנה דירושלמי ה"ג בכל הבבות, והכי מסתבר:

משנה ה

רבי יוחנן בן ברוקה וכו'. החסרון שכתב התי"ט הוא פשוט ואינו צריך טעם, כמ"ש בשאר דוכתי הדומים לזה. ועוד בש"ס (דף קל.) איכא אוקמתא אחריתי דמוקמא למתניתין בלא חסרון:

משנה ז

לאחר מותו. רמז לנו דהלכתא כר' יוסי דאינו צריך לכתוב מהיום:

פרק ט

משנה ד

האחין השותפין. כן היא הגירסא כמ"ש התי"ט אף בנוסח המשנה שבירושלמי. ואמרינן עלה (ה"ג כח.) ר' חייה רובה אמר סתם אחין שותפין עד ג' דורות, ע"כ. ומראית המדרש (בר"ר פנ"ד ב) שהביא הנמוקי יוסף (סז: מדה"ר) וכתבו התי"ט, מהפסוק (בראשית כא, כג) אם תשקור לי ולניני ולנכדי. מוכח דבאלו הג' דורות נכלל האב, וזהו שכתב (בתשו' המיוחסות ל) הרמ"בן (סי' כא) והביאו התי"ט ז"ל לפי שאנו רואים וכו' וכאלו האב היה קיים בנכסים שירשו מהאב, והם ובניהם מתפרנסים מתפיסת הבית, עכ"ל. הרי שהוציא מכאן בני בניהם שהם הדור השלשי מהאחין ואילך, אם כן אפוא האב עצמו הוא אחד משלשה דורות אלו, או שאנו מוכרחים לומר דהוי עד ולא עד בכלל:

משנה ה

מאה מנה. מנין זה נקט התנא להיות לישנא קלילא:

שייר קרקע וכו'. כתב הר"ב ה"ה מטלטלין, עיין מ"ש בסוף פ"ג דפאה:

משנה ז

מסוכן. לא קתני שכיב מרע אלא מסוכן, לרבותא דאף כי הוא מסוכן ממש אין הנכסים שנתן במתנה כמסורים, אלא צריך שיקנם באחד מדרכי הקניה, ובהכי אתי שפיר מאי דכתב התי"ט דבמצוה מחמת מיתה נמי פליג, כי סתם המצוה מחמת מיתה, דהוא מאן דאמר דוי ליה דמיית כמ"ש הר"ב במשנה דלעיל, הוא המסוכן:

בכסף. סירכא דמשנה ה' דפ"ק דקדושין נקט:

משנה י

אלו ואלו מודים. אף לב"ש שייך לשון הודאה, כיון דלעיל אמר דיחלוקו מטעם דשניהם מוחזקים, והכא לא שייך טעם זה דאדרבא שניהם בספק, ואפילו הכי אמר דיחלוקו ולא אמרינן יהיה מונח עד שיבא אליהו:

פרק י

משנה א

מקושר. לפי מה שנראה מלשון הרמ"בם ולשון הר"ב זה צורתו ולפי זה העדים הם חתומים תחת השיטות כדין חתימת העדים, אלא שבמקום היותם בפנים הם בחוץ, וכל שיטה תופרה עם העד שאצלה מאחוריה, ונמצא צורתו אח"כ כך וזו היא הצורה ממש שעושים מקלף להבריח הזבובים במצרים שכ' הרמב"ם (בפיה"מ). והא לך צורתו יותר מבוררת ובש"ס (דף קס:) פליגי בה ר' ירמיה בר אבא ורב הונא, ור' ירמיה ס"ל דהעד חתום אחורי הכתב ממש:

פשוט שכתבו עדיו מאחוריו. מ"ש התי"ט הכא בשם התוספות (שם. ד"ה פשוט שכתבו) עיין עליו במקומו כי כאן העיקר חיסר ומשום הכי אינו מובן. ועיין עוד בש"ס (דף קסד.) בפיסקת ר' חנינא בן גמליאל וכו':

משנה ז

יכתבו סימן. כתב התי"ט שגיחור פי' הר"ב בבכורות (פ"ז מ"ו) אדום כארגמן, ע"כ. ואני הוכחתי בספרי מעשה חושב פ"ג פיסקא ב', שאין הארגמן אדום, אלא הוא גוון ממוזג מכל ראשי הגוונים והם אדום שחור לבן ירוק, והוא כצבע הזהב ממש. ובפ"ט דכלאים משנה א' הארכתי כמו כן בזה וביררתי הענין יותר ממה שכתבתי במעשה חושב ע"ש:

רבן שמעון בן גמליאל אומר וכו'. מדאמר בין כך ובין כך, משמע דעל כל שתי הבבות פליג ומחלק בין יש נכסים לאין נכסים, וזה א"א מדקתני סיפא וכך היה רשב"ג אומר, דמשמע דלעולם להקל על הערב אתא, ולפי זה בערב סתם נמצא מחמיר עליו יותר מהת"ק דלא חילק אלא אמר סתם לא יפרע מן הערב. לכן צ"ל דרשב"ג קאי אשתי בבות דלא נזכרו במתניתין דת"ק מחמיר אערב באחת מהן יותר מן האחרת, והוא אומר דזו כזו להקל. וא"א למצוא אותם אלא בענין שכתב הר"ב, כי כן קיימו וקבלו דכך היא סברת הת"ק כדאיתא בש"ס (דף קעג:) ולהפחיד האנשים הבלתי יודעים שצריך להתרחק מן הערבות, סתם דברי ת"ק דהלכה כמותו ולא פירט הקולא הנמצאת לערב כשאמר על מנת שאפרע וכו' ויש לו נכסים ללוה, כדי שיהיו סבורים שבכל ענין יפרע מן הערב וכ"ש כשהוא קבלן, וירחיקו מהם, ובזה החסרון וטעמו מובן:

משנה ח

הלוהו ואני נותן לך. היינו ערב קבלן, ומלתא דפסיקא נקט דקי"ל אעפ"י שיש נכסים ללוה יפרע ממנו, אבל ה"ה לערב סתם כסברת הת"ק דמשנה ז' כנ"ל:

מקצוע. זוית הכולל שני צלעות, כן בדיני ממונות בכל דין מהם שייך כמה מיני דינים מדינים שונים, כמעין הנובע שמרוב נביעתו מתפשט לכמה צדדים:

בתרא מתחיל בהא ומסיים בסמך הרי ה"ס, שלבעלי קרקעות ראויה השתיקה, כי הרבה מריבות מצויים עליהם, כמשא"זל (סנהדרין נח:) שלא ניתנו קרקעות אלא לבעלי זרוע, וסימניך איש זרוע לו הארץ (איוב כב, ח). ולהנצל מהמריבה לא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה (אבות פ"א מי"ז):

סליק מסכת בתרא. דין לקיחה ומכירה:

הן תרבה מאה חכמה גם תעז ולא תירא.

כי תלמוד בתוך קמא ומציעא וגם בתרא: